

САМОВИЗНАЧЕННЯ ЮНАКА ТА ВИХОВНИЙ ВПЛИВ ІСТОРИЧНИХ ПРИКЛАДІВ

У даній статті розглянуто основні особливості юнацького віку, питання психологічної готовності до дорослого життя, основні завдання юнацького віку. Розглянуто умови подолання кризи ідентичності юнака. А також вплив сучасного світу на формування ідентичності юнака та виховні можливості реальних прикладів реальних людей, що вписали свої імена на сторінки історії завдяки власній відвазі та жертвовності. Подано роздуми та висновки видатних мислителів, психологів минулого та сучасності щодо становлення особистості людини в суспільстві, єдності суспільно значущих цінностей з цінностями кожного свідомого члена людського суспільства. Описано приклади взаємодії педагогів з учнями у напрямку їх особистісного зростання, формування патріотичних та загальнолюдських цінностей у підростаючого покоління, свідомого ставлення до життя.

Ключові слова: юнацький вік, самовизначення юнака, криза ідентичності, ідеали, моральні цінності, інстинкт суспільності, емпатійне розуміння.

Постановка проблеми. Сьогодні все частіше чути, що війни вже ведуться все більше не класичними збройними засобами, а засобами психологічного впливу чи засобами інформаційної війни. Адже можна ще до бою вплинути на формування поглядів, особливостей характеру, цінностей, устремлінь солдатів противника, деморалізувати, знешкодити його ще до активних дій нападу. В цьому світлі постає питання адекватного формування цінностей і поглядів підростаючого покоління, виховання такої молоді, що зможе критично мислити, помічати маніпуляції та не підпадати під їх вплив, брати приклади для наслідування з історії власного народу, героїки минулого, а не слідувати нав'язаним через маніпуляції примарним образам. Не менш важливим є й донесення до більш широкого загалу знань, відкритих науковцями, щодо природи людини, її внутрішнього світу, її природних потреб, прагнень та устремлінь; а також своєчасне виховання майбутніх патріотів власної вітчизни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ідея національно-патріотичного виховання підростаючого покоління визнана одним з пріоритетних напрямів становлення особистості громадянина і втілена в державних документах, зокрема в Законі України "Про освіту", Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, у Концепції національного виховання.

Привертають увагу дослідження класиків педагогічної науки Г. Ващенка, О. Духновича, А. Макаренка, О. Огієнка, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Я. Чепіги та ін., які розглядали формування патріотичних цінностей як складову національної системи виховання, висували ідею становлення «свідомого» громадянина, патріота своєї Батьківщини.

Теоретичні засади демократичних принципів навчання та виховання

духовності, гуманістичних і патріотичних цінностей закладено у працях українських вчених, психологів та педагогів – М. Боришевського, Д. Віконської, В. Москальця, І. Сікорського, Б. Цимбалістого, В. Яніва, Я. Яреми та ін. Зокрема, філософські основи розглядали В. Бичко, О. Забужко, І. Надольний, І. Стогній, В. Шинкарук. Психологічна складова патріотизму висвітлювалась І. Бехом, А. Богушем, М. Боришевським, В. Котирло.

В.В. Кизилова одним з ефективних засобів формування патріотичних цінностей у молоді виділяє літературу, яка належить до основних видів мистецтва, що охоплює будь-які твори людської думки, які зафіксовані в письмовому вигляді й мають суспільне значення.

Саме в літературі найповніше й найглибше розкрито вікові традиції українського народу, засновані на моральних і духовних цінностях, які виховують та розвивають почуття патріотизму, національної гордості, почуття обов'язку перед Батьківщиною, привчають завжди ставити загальні інтереси вище особистих. [1].

Психологічно-педагогічна концепція цінностей, розроблена А. Здравомисловим, З. Равкіним, В. Веселовою, В. Скутіною та іншими вченими. В ній розглядаються вихідні положення, які мають бути враховані при формуванні патріотичної свідомості молоді: джерела цінностей у суспільстві базуються на реаліях повсякденного життя – вони пов'язуються із життєвим досвідом особистості, соціальними умовами її формування, що впливають на вибір осмислених дій. Так, В.І. Скутіна основою формування національних цінностей особистості вважає морально-світоглядні цінності українського етносу. У структурі їх змісту вона виділяє такі компоненти: гармонія, добро, свобода, справедливість, сім'я як першооснова розвитку й формування особистості, духовного, культурного, економічного розвитку суспільства, народ, Україна. [2].

Видатний педагог К. Ушинський вважав слово найдієвішим засобом виховання. У статті "Рідне слово" вчений писав: "Мова народу – краший, що ніколи не в'яне й вічно знову розпускається цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії. У мові одухотворяється весь народ і вся його батьківщина..." [3, с. 123]

Мета статті. Актуалізувати увагу до питання важливості своєчасного виховання патріотично налаштованих юнаків та дівчат, враховуючи психологічні особливості даного вікового періоду, а також до виховних можливостей вивчення власної історії через спільну діяльність і власну внутрішню активність.

Виклад основного матеріалу.

Юнацький вік є останньою межею між дитинством та дорослістю. Цей вік розпочинається в період з 15-17 і триває приблизно до 23 років.

Основними завданнями юнацького віку є особистісне самовизначення юнака та його самовизначення в суспільстві, вибір свого власного життєвого шляху та професійний вибір.

Для реалізації цих завдань необхідна сформована психологічна

готовність до дорослого життя, тобто повинні бути розвинені особистісні якості, властивості, здібності, потреби, які б дозволили юнакові реалізувати себе у праці, громадському житті та сім'ї.

Зокрема, у юнака має бути сформована самосвідомість, рефлексія, характер, розвинений інтелект та мислення, розвинені потреби у спілкуванні та здібності до комунікації, розвинене уміння ефективно використовувати свої психофізіологічні особливості у праці та соціальній взаємодії.

Центральне новоутворення юнацтва – самовизначення (професійне і особистісне) з'являється за умови, що дані критерії психологічної готовності до дорослого життя дотримані, а також розвинені спадкові здібності, здійснене ефективне та адекватне виховання. Західні психологи самовизначення називають ідентичністю, що є усвідомленою індивідом соціальною тотожністю, яке дозволяє особистості усвідомити своє місце в суспільстві, усвідомити та прийняти внутрішню позицію дорослої людини, зрозуміти себе і свої можливості.

Кожний юнак переживає кризу ідентичності. Її причина полягає в тому, що формування ідентичності є досить тривалим і складним процесом, оскільки це залежить від прийняття індивідом своїх рішень, взяття на себе відповідальності за свої рішення, за вибір цінностей, майбутньої професії. Якщо ідентичність не сформується, то людина «не знаходить себе», свого місця в суспільстві, в праці.

Нова соціальна позиція юнаків змінює для них значущість учіння. У порівнянні з підлітками інтерес до навчання у них підвищується, оскільки складається нова система мотивів щодо учіння: їм потрібно самовизначитись та підготуватись до самостійного життя. Тому провідною діяльністю знову стає навчання, яке в умовах вищих навчальних закладів стає професійним. Але учнів цікавлять предмети, які вони вважають необхідними у подальшому житті, що є причиною недостатньої уваги до «непотрібних» їм предметів.

У юнацькому віці завершується формування життєвих цінностей, світогляду, релігійних поглядів людини. Основною спрямованістю юнаків стає зосередження в майбутнє.

На сьогодні кризові явища суспільного розвитку, невизначеність майбутнього негативно впливають на самовизначення юнака, утруднюється вибір та віра у досягнення мети, у можливість реалізації життєвого плану та розуміння шляху розвитку. Та слід пам'ятати, що саме через подолання криз і відбувається розвиток людини.

Сильним методом впливу на вихованця є власний приклад дорослого. А також приклади реальних людей, приклади однолітків, що потрапивши у вкрай тяжкі умови, змогли не лише вижити, а й виявити найвищі зразки власної відваги та людяності, турботи про ближніх.

Саме такі зразки є реальними прикладами реальних людей, що достойні наслідування, на відміну від ілюзорних, несправжніх віртуальних прикладів супергероїв віртуальної реальності чи продукованих індустрією Голівуду та ЗМІ (засобів масової інформації). Сьогодні, на жаль, ми можемо спостерігати засилля саме останніх прикладів, що демонструють не тільки агресію, а й

прикладі та стратегії, неможливі до реалізації у реальному житті. Що, в свою чергу, формує безвідповідальність та інфантильність у масовій свідомості, в першу чергу, у підростаючого покоління, цінності та погляди яких саме формуються. З'являється очікування вирішення важливих питань зі сторони, від когось, не прикладаючи власних зусиль.

Більше того, відбувається переписування історії та засвоєння її такою. А саме на вивченні історії та літературних творів великою мірою ґрунтується моральне виховання підростаючого покоління.

Адже історія та література дають можливість виявити цінності та погляди героїв в їхніх діях та вчинках, дають можливість подумки поставити себе на місце героїв, торкнутись до переживань реальних людей з їхніми проблемами. Що, в свою чергу, підштовхує юнака самовизначитись, формує ієрархію цінностей і самоідентифікацію учнів.

Одним з яскравих та реальних прикладів для наслідування є Михайло Корнійович Пилипенко, що ще у свої неповнолітні роки пережив лихоліття війни, досить успішно реалізувавши себе і в повоєнні роки. [4, 5].

Особливу силу має приклад не просто реальних людей, а й людей, яких ще може зустріти підростаюче покоління, може ніби торкнутися історії, задати питання очевидцеві минулих, вже історичних подій.

Дорослим, які переймаються вихованням підростаючого покоління, потрібно особливу увагу звернути на збереження та донесення до учнів знань про власну історію та найкращі зразки літератури, літератури, орієнтованої на вікові запити. Адже це дає можливість створення палітри прикладів і можливість вибору не лише продуктованих маскультурою зразків.

Подібні приклади переносять акцент з егоїстичних устремлінь споживацтва до турботи про благо ближніх, демонструють внутрішнє прагнення до взаємодопомоги, любові до ближнього, що може проявлятися навіть аж до жертвності.

Такі приклади формують ідеали юнака. Відомий психолог С.Л. Рубінштейн зазначав, що наявність певного ідеалу вносить чіткість та єдність у спрямованість особистості. У ранньому дитинстві ідеалом у великій мірі є люди найближчого оточення – батько, мати, старший брат, хтось із ближніх, потім – вчитель. Пізніше в якості ідеалу, на який підліток, юнак бажав би бути схожим, стає історична особистість, дуже часто – хтось із сучасників. С.Л. Рубінштейн наголошував також на ролі оточення. Він вважав, що суспільні оцінки, втілюючись в ідеалі, формують загальну направленість особистості. [6, с.532].

Російський філософ П.О. Кропоткін вважав, що в основі моральних цінностей, етики, любові до ближнього лежить турбота про інших, природне прагнення до взаємодопомоги, інстинкт суспільності, що є внутрішньою інтенцією і має більшу силу та роль у розвитку людської цивілізації ніж егоїстичні устремління. Він писав, що певна доля ототожнення своєї особистості з інтересами своєї групи при необхідності існувала з самого початку суспільного життя, і воно має прояв вже у нижчих тварин. Та по мірі того, як стосунки рівності та справедливості вкорінюються в людських

суспільствах, готується ґрунт для подальшого розвитку більш витончених відносин. Завдяки їм людина настільки звикає розуміти та відчувати відображення власних вчинків на все суспільство, що уникає ображати інших навіть тоді, коли їй доводиться відмовлятися від задоволення власних бажань; вона настільки ототожнює свої почуття з почуттями інших, що буває готовою віддавати свої сили на користь інших, не очікуючи нічого у відплату. [7, с. 43-44]

С.Л. Рубінштейн з цього приводу зазначав, що суспільно значуще, зобов'язуюче, втілюючись у регулюючих суспільне життя нормах права та моралі, ставши особистісно значимим, породжує в людині динамічні тенденції іноді великої діючої сили, тенденції зобов'язуючі, відмінні від початкових тенденцій потягу за своїм джерелом і змістом, проте аналогічні з ними за їх динамічним ефектом. Те, що зобов'язує, в певному сенсі протистоїть тому, що викликано безпосередньо потягом. Проте це не означає, що між ними неодмінно утворюється антагонізм, що зобов'язуючому я підкоряюсь лише як деякій зовнішній силі, яка змушує мене чинити усупереч моїм потягам та бажанням. Річ у тому, що зобов'язуюче не тому стає значимою для мене метою, що мені безпосередньо цього хочеться, а тому, що я цього хочу – іноді всім своїм єством, до самих прихованих глибин його, оскільки усвідомив суспільну значимість цієї мети, і її здійснення стало моєю кровною, особистою справою, до якої маю потяг іноді з силою, переважаючою силу несвідомих потягів. [6, с.519-520].

В. Франкл головним у стосунках любові бачив не вільне самовираження, а вихід за себе та любов буття іншого. [8, с. 22]

К. Роджерс, хоча і вважав головною самоактуалізацію особистості, проте він не бачив її можливою без емпатійного розуміння. [8, с. 22]. Емпатійним розумінням К. Роджерс називав проникнення не лише в думки, а й у почуття людини, вміння дивитися на проблему з її позицій, вміння стати на її місце. [8, с. 16]

Сьогодні прогресивна педагогічна думка велику увагу приділяє переживанням учнів, не простому засвоєнню знань, а їх проживанню, емоційному, почуттєвому залученню до процесу. На заході навіть існує такий напрямок, як педагогіка переживань, де розвиток учня відбувається в дії і через переживання реальних почуттів. [9]

Оповідання історій про життя героїв минулого дає можливість ніби прожити події їхнього життя самими учнями через самодослідження та емпатійне розуміння. Дає можливість зануритися учневі у життя того часу, асоціювати себе з героями, які були реальними людьми зі своїми протиріччями, прагненнями та їх вирішенням. Задати собі питання, що турбували учасників подій минулого, знайти свої відповіді. Знайти відповіді на питання, що турбують самого юнака. Це, в свою чергу реалізує потребу юнака у самопізнанні. Знайти відповіді на питання, а який є я, хто є я. Допомогає юнакові самовизначитись.

В учня формується певний асоціативний образ, що може стати авторитетним; при чому авторитетом не зовнішнім, а внутрішньо прийнятим

на підставі власних глибинних симпатій, що лежать в основі прагнень близьких зі сприйнятим образом. Формується почуття обов'язку майбутньої дорослої людини, що не заперечує її свободи, а є вираженням прийнятих індивідом суспільних норм, що в рівній мірі є і його нормами. Адже суспільне вираження є одним з проявів індивіда, що одночасно є повноправною частиною суспільства.

Проте одного переживання подій минулого, життя реальних героїв, їхніх почуттів, вчинків не достатньо для формування стійкості у власних поглядах, справді глибинного розуміння цінності задекларованого. Ціннісна база лише тоді стає справді глибинно, внутрішньо прийнятою, коли вона є вираженою в дії, в систематичній роботі над собою, подоланні внутрішніх і зовнішніх перешкод. Юнак має бути не пасивним слухачем, що лише сприймає, а й бути дослідником, діячем, приймати участь у дослідженні власної історії, реалізовувати загальнолюдські цінності у своєму власному житті.

Цікавим є досвід Українського коледжу ім. В.О. Сухомлинського. За сприяння та з допомогою директора коледжу В.М. Хайруліної та завідувача музею ім. В.О. Сухомлинського Каракоз С.І., вчителів коледжу, силами учнів зібрано історії воїнів Великої Вітчизняної війни, власних дідусів та бабусь, прадідів та прабабусь, що приймали участь у цих героїчних і водночас трагічних подіях. В результаті чого видано книгу-збірку. [10].

До такої роботи залучені не лише учні коледжу, а й усі їхні родини. Таке дослідження історії сприяє розумінню історичних подій, як подій життя власної родини, власного життя. А саме специфічний для сім'ї інтимний характер міжособистісного спілкування сприяє формуванню комплексу моральних почуттів і переживань. В той же час, слід пам'ятати, що ціннісні орієнтації та пріоритети дітей формуються всім життям батьків.

Восени 2013 року в місті Києві та Київській області згідно з постановою Верховної Ради України від 21 травня 2013 року № 300-VII, наказом КМДА від 20 вересня 2013 року № 734 відбувся ряд заходів щодо відзначення 70-річниці визволення міста Києва від фашистських загарбників. У заходах взяли участь учні шкіл Києва, їхні батьки, вчителі, психологи, працівники освіти та науки, представники культури та мистецтва.

Учні за допомогою батьків та вчителів підготували й представили власні доповіді-дослідження, проекти, в яких школярі змогли не просто пасивно засвоїти інформацію, а й поспілкуватися з учасниками подій Великої Вітчизняної війни, оживити пам'ять про героїв власної родини, власних дідусів та бабусь, прадідів та прабабусь, відшукати та опрацювати різні інформаційні джерела, власноруч підготувати презентації та іншу наочність, і представити результати власної роботи.

Така робота дає можливість краще засвоїти знання набуті в результаті власної активності, допомагає налагодженню взаємостосунків у родині, наповнює абстрактні ідеали конкретним особистісним змістом. Адже відомо, що виховання ефективно здійснюється не моральними настановами, а у спільній діяльності. Позитивні результати такої роботи надають впевненості

у собі та надихають на подальшу активність. Так вони розвивають не лише свій розум, а й почуття та волю.

Еріх Фромм, американський психолог, у своїй праці «Мати чи бути?» вирізняє відчужену активність, за якої людина не відчуває себе діяльним суб'єктом, не є відповідальною за результат та продуктивну активність, яка є внутрішньою, проявом власних потенцій, у якій людина є єдиною з власною діяльністю. [11, с. 100].

Саме прикладне навчання, результати якого учні бачать потрібними у реальному житті, навчання, яке враховує особливості психічного розвитку дитини, має найбільшу ефективність.

Висновки. Найкраще пізнається учнем той навчальний матеріал, який він представляє для інших, якому він вчить інших. Ще не в достатній мірі використовується потенціал самих учнів, юнаків та дівчат, що могли б в якості старших товаришів розглядати з молодшими учнями питання, що є важливими для становлення цілісних, моральних і патріотично спрямованих особистостей суспільства майбутнього.

Ще є потреба й у налагодженні взаємодії старшокласників з учнями середньої та молодшої школи, взаємодії вузів зі школами, зокрема вищих навчальних закладів, що готують майбутніх захисників вітчизни. Подібна взаємодія, реалізація спільних проєктів, надала б можливість і випускникам шкіл краще ознайомитися з вузами, самовизначитись з вибором власного життєвого шляху, і вузам краще донести інформацію про власний заклад до потенційних абітурієнтів, власне готувати патріотично налаштоване студентство ще на шкільній лаві. Студенти ж у практичній діяльності та взаємодії з іншими поглиблюватимуть власний життєвий досвід.

Через реалізацію практичних проєктів виховується не пасивний споживач, а людина з активною життєвою позицією, людина творча, діюча.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кизилова В.В. Дитяча література: стан, проблеми, перспективи / В. Кизилова // Актуальні проблеми слов'янської філології: [міжвуз. зб. наук. ст.]. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2009. – Вип. XX: Лінгвістика і літературознавство. – С. 236–240.

2. Скутіна В.І. Ціннісні аспекти формування національної свідомості старшокласників / В. Скутіна // Педагогіка і психологія, – 1997. – № 2. – С. 95–102.

3. Ушинський К.Д. Рідне слово // К. Д. Ушинський Вибрані педагогічні твори: [у 2-х т.]; за ред. Пискунова О., Костюка Г. та ін. – К.: Радянська школа, 1983. – Т. 2. – С. 121–133.

4. Пилипенко М.К. Віч-на-віч з війною. – К.: Молодь, 1999. – 208 с.

5. Пилипенко М.К. Горжусь великим прошлым. – М.: Общество дружбы и развития сотрудничества с зарубежными странами, 2008. – 164 с.

6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2005. – 713 с.

7. Кропоткин П.А. Этика: Избранные труды. – М.: Политиздат, 1991. – 496 с.

8. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека: Пер. с англ. / К.Р. Роджерс /Общ. ред. и предисл. Исениной Е.И. – М.: Издательская группа «Прогресс», 1998. – 480 с.

9. www.eos-ep.de

10. Назавжди в пам'яті родинній / За ред. В.М. Хайруліної, С.І. Каракоз. – К.: Четверта хвиля, 2010. – 136 с.

11. Фромм Е. Мати чи бути?: пер. с англ / Е. Фромм. – К.: Укр. письменник, 2010. – 222 с.

А.В. Гриценко

Украинский колледж им. В.О. Сухомлинского

САМООПРЕДЕЛЕНИЕ ЮНОШИ И ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ВЛИЯНИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ ПРИМЕРОВ

В данной статье рассмотрено основные особенности юношеского возраста, вопросы психологической готовности к взрослой жизни, основные задания юношеского возраста. Рассмотрено условия преодоления кризиса идентичности юноши. А также влияние современного мира на формирование идентичности юноши и воспитательные возможности реальных примеров реальных людей, которые вписали свои имена на страницы истории благодаря собственной отваге и жертвенности. Размышления и выводы выдающихся мыслителей, психологов прошлого и современности относительно становления личности человека в обществе, единства общественно значимых ценностей с ценностями каждого сознательного члена человеческого. Примеры взаимодействия педагогов с учениками в направлении их личностного роста, формирования патриотических и общечеловеческих ценностей у подрастающего поколения, сознательного отношения к жизни.

Ключевые слова: юношеский возраст, самоопределение подростка, кризис идентичности, идеалы, моральные ценности, инстинкт общественности, эмпатийное понимание.

A. Gritsenko

Ukrainian college by the name of
V. Sukhomlinsky

SELF-IDENTIFICATION OF A YOUNG MAN AND THE EDUCATIONAL IMPACT OF THE HISTORICAL EXPERIENCE ON HIM

In this article are illuminated the main aspects of the juvenile age, the subject of a psychological readiness to a grown-up life and the main tasks of this age period. Here is given a consideration concerning how to overcome the crisis of self-identification of a young man, the impact of the modern world on this process and the real examples of the real peoples' lives who had left their names on historical pages thanks to their own braveness and sacrifice. Are described the thoughts and conclusions of the famous thinkers and psychologists of the past and today concerning self-identification of a personality in society, the combination of socially significant values with the ones of each conscious member of society. Here are showed the examples of the teachers coordinating with pupils on the subject of their personal growth, forming the patriotic and human values in younger generation, conscious attitude to life.

Key words: juvenile age, self-identification of a young man, crisis of self-identification, ideals, moral values, social instinct, empathic comprehension.